

EDITORIAL

DĚJINY ŽEN A GENDEROVÁ HISTORIE V TEORII A PRAXI MUZEÍ A ARCHIVŮ
V ČESKÉ REPUBLICE

Je historie prezentovaná v muzeích, archivech a dalších typech paměťových institucí skutečně historií všech, nebo je především historií (některých) mužů? Co je hodno prezentace či uchování? A jakou roli v tom hraje gender? Tyto otázky si kladl workshop s názvem *Dějiny žen a genderová historie v teorii a praxi muzeí a archivů v České republice*, uspořádaný ve dnech 21.–22. června 2021 Národním muzeem a Moravským zemským muzeem. Zúčastnilo se jej asi padesát účastnic a účastníků a zaznělo na něm 27 příspěvků. Tato problematika se jeví více než aktuální i vzhledem k tomu, že mezinárodní muzejní obec se nachází v procesu znovupromyšlení role muzeí v současné společnosti. Usiluje o pojmání muzeí jako demokratizujících, inkluzivních a polyfonních prostor pro dialog o minulosti a přítomnosti a klade důraz na rozmanitost a rovný přístup ke kulturnímu dědictví. To vše zcela souzní jak s obory dějin žen a genderové historie, tak s feministickou muzeologií.

Zajímalo nás, jak jsou historie žen a koncept genderu v paměťových institucích interpretovány, jak a zda je při reprezentaci historie uplatňována genderová perspektiva, za jakých okolností má historická zkušenost žen možnost stát se součástí reprezentace a kdy je naopak zneviditelněna. Zabývali jsme se tím, zda a jak muzejní výstavy a samotné muzejní sbírky reprodukují genderové stereotypy. Tyto otázky byly vztaženy k prezentační, popularizační, vědecko-výzkumné a edukační politice a praxi institucí.

My organizátorky jsme do projektu vstupovaly s předpokladem, že ačkoli jsou dějiny žen i genderová historie již poměrně zavedenými obory, paměťové instituce mají v jejich zapojování do své praxe jednoznačné rezervy. Historie žen zde zůstává v pozici přívěsku „velkých dějin“ a je často redukována na dějiny každodennosti. Paměťové instituce ji zapojují do svých projektů mnohdy bez teoretického vhledu, a tudíž nevědomě zdůrazňují pouze mainstreamové archetypy femininity. Genderové historii, jež by se zabývala konstrukcemi femininity a maskulinity a vztahy mezi nimi, se v prostředí muzeí a archivů věnuje pouze malá skupina badatelek/ů, které/ kteří jsou v užším kontaktu s akademickým prostředím.

Cílem workshopu bylo proto vytvořit jednak prostor pro budoucí dialog a prezentaci různých projektů a příkladů z praxe, jednak platformu pro kritickou odbornou reflexi. Zároveň jsme chtěly propojit ty, kteří/ které se jak tématům historie žen, tak genderovým přístupům a genderové historii ve spojení s hmotnou kulturou věnují a kteří/ které v rámci svých institucí často zůstávají se svými tématy a přístupy osamoceni/y. V základu našeho snažení bylo naše přesvědčení o významu materiální kultury jako historického pramene, stejně jako formy reprezentace a symbolického uznání.

To, co mělo být původně komorním workshopem, se nakonec stalo dvoudenní (online) konferencí. Velmi nás potěšil zájem – jednak ze strany profesionálů/lek z oblasti muzejnictví a archivnictví, jednak ze strany akademiček věnujících se dějinám žen, genderové historii a genderovým studiím. Největší ohlas z vytyčených oblastí získaly sbírkotvorná/akviziční činnost a výstavní činnost, zejména výstavy věnované moderním dějinám. Až na jednu výjimku se zde neobjevily příspěvky z předmoderních dějin, což v podstatě kopíruje trend historiografie, kdy 19. a 20. století obecně dominuje výzkumu dějin žen a genderové historii. Oblast vědy a výzkumu a rovněž muzejní pedagogiky nebyla na workshopu dostatečně badatelsky zastoupena.

S jistým odstupem od našeho setkání si můžeme dovolit určité zhodnocení. Ukazuje se, že zatím ve vztahu k tématům workshopu příliš nedochází k propojení akademické sféry na jedné straně a sféry muzejní, potažmo archivní praxe na straně druhé. Lze hovořit o oddělených světech, které se mohou zabývat podobnými tématy, avšak mluví trochu jinými jazyky a přemýšlí odlišně. Muzejní obec má zčásti stále tendenci spíše ke kumulaci faktů a deskripci na úkor teorie a analýzy. Jako by zde panovaly určité obavy z kritického a teoretického promyšlení vlastní práce, ale nepochybně to souvisí také s tím, jak je těžké se v rámci muzejního /archivního provozu a snahy o skloubení všech s ním spojených činností zastavit.

Naprostá většina příspěvků tíhla k dějinám žen. Uchopování témat z genderové perspektivy se objevovalo méně, ať už jde o genderovou analýzu výstav nebo genderový kriticky orientovaný pohled na sbírkotvorné koncepce jednotlivých institucí, což může být zapříčiněno i možnými obavami ze strany vedení. Takřka sysifovským se pak zdá být úsilí o hledání osob, které by se zabývaly v kontextu paměťových institucí mužskými studii.

Největším přínosem workshopu bylo jednoznačně propojení a navázání dialogu, a to na úrovni jednotlivců a jednotlivkyň, oborů, veřejných institucí i neziskového sektoru. Ukázalo se, že společná diskuse odborných pracovníků/nic z paměťových institucí a odborníků/nic v oblasti genderových studií a genderové historie je nesmírně obohacující: Těm druhým umožňuje

do svého přemýšlení vtáhnout oblast materiální kultury, muzejním profesionálům/lkám pak zase nahlédnout do možností využití konceptů a metod oborů genderových studií a genderové historie, což je může posunout při promýšlení vlastních projektů. Doufáme proto, že příští léta přinesou obdobná setkání, která budou prostorem nejen k prohlubování vzájemných kontaktů, ale též k tříbení poznatků.

Na setkání nakonec navazují hned dvě monotematická dvojčísla periodika, která ve výše nastíněné snaze pokračují. Texty v nich publikované – studie, zprávy i recenze – ukazují pestrost oborů, přístupů a zpracovávaných otázek. Jejich autorkami a autory jsou pracovníci a pracovnice muzeí, muzejní kurátorky, archivářky, akademici a akademičky i zástupkyně neziskového sektoru. Předmětem zájmu jsou muzejní sbírky, výstavy i edukační činnost. Některé texty jsou zarámovány feministickými teoriemi, jiné jednoduše zviditelňují hlasy a životní zkušenosti, které byly dosud opomenuty, a jsou tak podle nás stejně cenné.

Nyní se vám dostává do rukou první z dvojčíslel. Vzhledem k tomu, že idea uspořádání workshopu, stejně jako toto dvojčíslí stojí na premisách feministické muzeologie, rozhodli jsme se jí věnovat první text. Cílem přehledové studie, jejíž autorkou je historička a kurátorka Moravského zemského muzea Hana Krutílková, je představit českému muzejnímu publiku hlavní témata a trendy současné světové feministické muzeologie a zasadit zaměření workshopu do dění v oboru v posledních několika desetiletích.

Tereza Jirourová Kynčlová reflektuje z pohledu akademičky zaměřující se na postkoloniální a genderová studia vlastní návštěvnickou zkušenost, resp. čtyři konkrétní situace v muzeích v USA. Na těchto příkladech demonstruje jak moc muzeí udržovat, resp. konzervovat dominantní narativy, tak i transformační potenciál, který muzea mají ve vztahu k sociální změně, resp. férové reprezentaci.

Archeoložky Olga Lečbychová a Klára Matulová se své studii zabývají tématem genderu v archeologii, konkrétně se soustředí na otázku, do jaké míry interpretaci genderu a sociálních rolí žen a mužů v pravěku a jejich prezentaci veřejnosti ovlivňují současné sociální normy západního světa, resp. do jaké míry se v naší projekci zaniklých společností odrážejí dnešní genderové normy a stereotypy.

Kurátorka Národního muzea Jitka Gelnarová se ve svém textu snaží uchovat paměť na jednu konkrétní výstavu – výstavu *Vlastním hlasem*, věnovanou historii ženské emancipace, kterou Národní muzeum uspořádalo ke 100. výročí volebního práva žen v Československu. Hlavní autorka výstavy v textu představuje její koncepci, genezi jejího vzniku, základní otázky a dilemata, před kterými tvůrčyně výstavy stály. Zároveň pomocí bohaté fotografické dokumentace zachycuje její výslednou podobu.

Historičky Monika Stachová a Eliška Pekárková se ve svém textu nesoustředí primárně na ženy ani gender, ale zůstávají u tématu identit, společenských hierarchií a reprezentace menšin a prezentují v této souvislosti potenciál muzejní edukace. Poukazují na to, že historie minorit žijících na území ČR není ve výuce dějepisu ani v muzejních expozicích dostatečně reprezentována a na konkrétních příkladech ve vztahu k romské historii ukazují, jak může muzejní edukace přispět k inkluzivnějšímu pojetí českých dějin.

Kratší nerecenzované texty pak představují konkrétní výstavní či paměťové projekty věnované genderu a historii žen. Historička Jana Jablonická Zelulová představuje jako autorka výstavu *Loading Love*, která byla věnována vývoji emancipace homosexuality v Čechách a na Moravě, na Slovensku a v Maďarsku od pádu Rakouska-Uherska do roku 1989 a sledovala jak dobové normy, tak pohledy lidí a iniciativ snažících se o liberalizaci poměrů. Orální historička Marie Mrvová z obecně prospěšné společnosti Gender studies, o.p.s. prezentuje vzdělávací projekt *Československo v paměti žen*. Ten navazuje na velký mezinárodní projekt *Paměť žen*, který probíhal mezi lety 1995 a 2006 a jehož výsledkem je mimo jiné unikátní archiv zachycující příběhy a historickou zkušenost žen tří generací. Tentokrát je pozornost směřována na edukaci, záměrem je vytvořit vzdělávací materiál pro žáky a žákyně 8. a 9. tříd. Vojtech Kessler a Veronika Kršková představují mezinárodní *Databázi dějin všedního dne* Historického ústavu Akademie věd ČR, jejímž cílem je digitalizace a zpřístupnění sbírky pramenů vztahujících se k dějinám každodennosti. Ta má základ v korpusu sesbíraném v rámci novinové a časopisecké kampaně v 90. letech 20. století, zahrnujícím dokumenty osobní povahy v českém, německém a slovenském jazyce především z období od konce 19. století do poloviny století dvacátého. Kurátorka a vedoucí Muzea ve Šlapanicích Martina Krajíčková představuje výstavu *Očima ženy. Osudové i všední dny stoleté republiky v životě žen*, kterou v muzeu spolu se svými kolegyněmi připravila ke 100. výročí vzniku Československa. Je třeba zmínit, že šlo o jednu z mála výstav toho roku věnovaných dějinám žen v tuzemsku a nahlížejících na dějiny Československa prostřednictvím dějin žen.

Recenze se nevztahují primárně k tématu genderu, ačkoli se ho z části dotýkají také. Politoložka Adéla Gjuričová, která se ve svém výzkumu zabývá mimo jiné dějinami parlamentarismu, se své recenzi zaměřila na výstavu *Parlament!*, již v letech 2020–2021 uspořádalo Národní muzeum. Soustředí se na to, o čem výstava mlčí, včetně absence genderového hlediska. Historička umění Michala Frank Barnová recenzuje publikaci *Umění v nouzi — německočeské výtvarné umění na Teplickou 30. let 20. století*, tematizuje i to, s jakou samozřejmostí autorky poskytují pozornost umělkyním a odbornicím, kromě jiných také výtvarné kritičce a pedagožce Emmě Maisel, které je celá kniha věnována.

Poslední text je připomínkou významné osobnosti českého muzejnictví a osobní vzpomínkou na ni. Historička Marie Bahenská v něm vzpomíná na etnografku, historičku, spisovatelku a dlouholetou odbornou pracovníci Náprstkova muzea Milenu Seckou, která nás v roce 2021 opustila. Kromě mnoha jiných zásluh zde připomíná také její práci v oblasti historie ženské emancipace, její erudované a zároveň nesmírně čtivé práce věnované Josefě Náprstkové, Vojtěchu Náprstkoví a Americkému klubu dam, jehož činnost v roce 1996 sama Milena Secká obnovila.

Vážené čtenářky a vážení čtenáři, doufáme, že vás obě dvojčísla zaujmou, přinesou nové poznatky, nové pohledy a třeba i inspirují k novým cestám ve vaší vlastní práci, hledání nových témat a jejich novému uchopování jak ve výzkumu, tak v popularizaci.

Hana Krutílková a Jitka Gelnarová

WOMEN'S AND GENDER HISTORY IN THE THEORY AND PRACTICE OF MUSEUMS AND ARCHIVES IN THE CZECH REPUBLIC

Is the history presented in museums, archives and other types of memory institutions truly the history of all people, or is it primarily the history of (some) men? What is worth presenting or preserving? And what role does gender play in this? These were the questions raised in a workshop entitled *Dějiny žen a genderová historie v teorii a praxi muzeí a archivů v České republice* (Women's and Gender History in the Theory and Practice of Museums and Archives in the Czech Republic) organised on June 21–22, 2021 by the Czech National Museum in collaboration with the Moravian Museum. It was attended by approximately fifty participants and 27 papers were presented. This issue seems to be particularly topical given that the international museum community is now in the process of rethinking the role of museums in contemporary society. It seeks to conceive museums as democratising, inclusive and polyphonic spaces for dialogue about the past and present, and emphasises diversity and equal access to cultural heritage. All of the above is entirely in line with the fields of women's and gender history as well as feminist museology.

The organisers of the workshop were interested in how women's history and the concept of gender are interpreted in memory institutions, how and whether a gender perspective is applied in the representation of history, under what circumstances does women's historical experience have the opportunity to become part of the representation and on which occasions is it, on the contrary, made invisible. They also examined whether and in which ways museum exhibitions and museum collections reproduce gender stereotypes. These questions were related to the presentation, popularisation, research and education policies, and practice of the institutions. The project was based on the assumption that although women's and gender history are already relatively well-established fields, memory institutions have significant gaps in incorporating them into their practice. Women's history remains an appendage of 'History' and is often reduced to the history of everyday life. Memory institutions include it in their projects often without theoretical insight, therefore unintentionally emphasising only mainstream archetypes of femininity. Only a small group of scholars in museums and archives who are in closer contact with the academic environment are engaged in gender history that deals with the constructions of femininity and masculinity and the relations between them.

The aim of the workshop was to create a space for future dialogue and present various projects and examples from practice, as well as to provide a platform for professional reflection. At the same time, it strived to connect those who are engaged in women's history as well as gender approaches and gender history in connection with material culture, and who often remain isolated within their institutions with their topics and approaches. The organisers' starting point was the belief in the importance of material culture as a historical source, as well as forms of representation and symbolic recognition. What was originally supposed to be an intimate workshop eventually became a two-day (online) conference that attracted the interest of museum and archival professionals and academics involved in women's history, gender history and gender studies.

The greatest response from the defined areas was received by collection, acquisition and exhibition activities, particularly with relation to exhibitions on modern history. One exception was the lack of contributions from pre-modern history, which follows the trend of historiography, with the 19th and 20th centuries generally dominating research on women's and gender history. The fields of science and research, as well as museum pedagogy, were underrepresented at the workshop.

Now that some time has passed since the workshop, the organisers can assess it. So far, in relation to the topics of the workshop, there is not much connection between the academic sphere on the one hand and museum and archival practice on the other: it seems they are separate worlds that may deal with similar issues, but speak slightly different languages and think in different ways. The museum community still tends to accumulate facts and descriptions at the expense of theory and analysis. It might seem that in this environment there is a certain unease about thinking critically and theoretically about one's own work. This is undoubtedly related to the fact that it is difficult to stop and reflect in the midst of museum/archive operations and attempts to reconcile all activities.

The vast majority of the papers focused on women's history. There was less of a gender perspective, both in terms of a gender analysis of exhibitions and a gender view of the collection concepts of individual institutions, which may be due to possible concerns about the management's attitude. The effort to find people to engage in men's studies in the context of memory institutions seems to be almost Sisyphean.

The greatest impact of the workshop was clearly the ability to network and establish dialogue at the level of individuals, disciplines, public institutions and the non-profit sector. The discussion between professionals from memory institutions and experts in the field of gender studies and gender history proved to be extremely enriching: it allowed the latter to bring the field of material culture into their field of study, and museum professionals, meanwhile, to gain an insight into the possibilities of using concepts and methods from the fields of gender studies and gender history, which can help them to develop their own projects. Let us hope, therefore, that the coming summers will bring similar meetings, which will be a space not only for deepening mutual contacts, but also for cultivating knowledge.

Two monothematic double issues of the periodical accompany the workshop, continuing the aforementioned efforts. The published texts – studies, reports and reviews – show the diversity of disciplines, approaches and issues dealt with. They were penned by museum staff, museum curators, archivists, academics, and representatives of the non-profit sector. Some of the texts are framed by feminist theories, others simply highlight voices and life experiences that have been overlooked, and are, in the view of the organisers of the workshop, equally valuable.

This is the first of two double issues. Since the idea of organising the workshop, as well as this double issue, is based on the premises of feminist museology, the organisers decided to dedicate the first text to this subject. The aim of the overview study, authored by historian and curator of the Moravian Museum Hana Krutílková, is to introduce to the Czech museum audience the main issues and trends of contemporary global feminist museology and to situate the focus of the workshop in the context of the development of the field over the last few decades.

Tereza Jiroutová Kynčlová reflects, from the perspective of an academic focusing on postcolonial and gender studies, on her own visitor experience, or rather on four specific situations in museums in the USA. Through these specific examples, she demonstrates both the power of museums to maintain or preserve dominant narratives and the transformative potential that museums have in relation to social change or equal representation.

Archaeologists Olga Lečbychová and Klára Matulová deal with the topic of gender in archaeology in their study. Their focus is on the extent to which the interpretation of gender and social roles of women and men in prehistory and their presentation to the public are influenced by contemporary social norms in the Western world, or the extent to which our projection of extinct societies reflects today's gender norms and stereotypes.

In her contribution, Jitka Gelnarová, curator of the Czech National Museum, tries to preserve the memory of one particular exhibition, called *In Her Own Voice*, dedicated to the history of women's emancipation, which the National Museum organised on the 100th anniversary of women's suffrage in Czechoslovakia. In the text, the author of the exhibition presents its conception, the genesis of its creation, and the main questions and dilemmas that the creators of the exhibition faced. She uses rich photographic documentation to capture the final form of the exhibition.

Historians Monika Stachová and Eliška Pekárková do not focus primarily on women or gender in their text, but concentrate on the topic of identities, social hierarchies and the representation of minorities and present the potential of museum education in this context. They point out that the history of minorities living in the Czech Republic is not sufficiently represented in history education or in museum exhibitions and use concrete examples in relation to Roma history in order to show how museum education can contribute to a more inclusive understanding of Czech history.

The shorter non-peer-reviewed texts represent specific exhibition or memory projects dedicated to gender and women's history. Historian Jana Jablonická Zezulová presents her exhibition *Loading Love*, which was devoted to the development of the emancipation of homosexuality in Bohemia and Moravia, Slovakia and Hungary from the fall of Austria-Hungary to 1989. It traced the norms of the period, perspectives of people, and initiatives that tried to liberalise the situation. Oral historian Marie Mrvová from the community interest company Gender Studies, o.p.s. describes the project *Československo v paměti žen* (Czechoslovakia in the Memory of Women). This initiative is the continuation of a large international project *Paměť žen* (Memory of Women), which took place between 1995 and 2006 and resulted, among other things, in a unique archive capturing the stories and historical experiences of women from three generations. This time, the focus was on education, the intention being to create educational material for pupils in the 8th and 9th grades. Vojtěch Kessler and Veronika Kršková present the international Database of the History of Everyday Life of the Institute of History of the Czech Academy of Sciences, which aims to digitise and make a collection of sources related to the history of everyday life accessible. The Database is based on a corpus collected as part of a newspaper and magazine campaign in the 1990s and it includes personal documents in Czech, German and Slovak, mainly from the late 19th century to the mid-20th century. Martina Krajíčková, curator and head of the Museum in Šlapanice, introduces the exhibition *Očima ženy* (Through the Eyes of a Woman) about the fateful and ordinary days of the centenary republic in the lives of women, which she and her colleagues prepared for the 100th anniversary of the founding of Czechoslovakia.

The reviews do not primarily refer to the topic of gender, although they do address it in part. Political scientist Adéla Gjuríčová, whose work focuses, among other things, on the history of parliamentarism, focuses her review on the 2020–2021 exhibition *Parlament!* (Parliament!), organised by the Czech National Museum, and concentrates on what the exhibition omitted, including its neglect of gender. Historian Michaela Frank Barnová reviews the publication *Umění v nouzi – německočeské výtvarné umění na Teplicku 30. let 20. století* (Art in Need: German-Czech Visual Art in Teplice in the 1930s). She discusses, among other things, the authors' natural attention to women artists and specialists, including the art critic and teacher Emma Maisel, to whom the entire book is dedicated.

The last text is both a commemoration of an important personality of the Czech museum work and a personal account of her. The historian Marie Bahenská remembers Milena Secká, ethnographer, historian, writer and long-time researcher at the Náprstek Museum of Asian, African and American Cultures, who passed away in 2021. Bahenská recalls, among many of Secká's other contributions, her work in the field of the history of women's emancipation, her erudite and extremely readable works dedicated to Josefa Náprstková, Vojtěch Náprstek, and the American Ladies' Club, which Milena Secká herself revived in 1996.

Dear readers, we hope that you will find both issues interesting, that they will bring you new insights, new perspectives and perhaps even inspire you to take new paths in your own work, to search for new topics and to grasp them in new ways, both in research and in popularisation.

Hana Krutílková and Jitka Gelnarová